

# Woorden, daar begint het mee.

## HET BELANG VAN STERK WOORDENSCHATONDERWIJS VOOR LAAGGELETTERDE ANDERSTALIGE JONGEREN

Laaggeletterde anderstalige jongeren staan voor een haast onmogelijke taak. Ze moeten én een nieuwe taal leren én leren lezen en schrijven in die nieuwe taal, en dat op zeer korte tijd. De lat voor het onderwijs aan deze jongeren moet dus hoog liggen, opdat ze met een eerlijke kans kunnen doorstromen naar het (voltijdse) reguliere onderwijs. Er zijn drie grote pijlers in het alfabetiseringsonderwijs: woordenschatverwerving, mondelinge taalvaardigheid en een evenwichtige leesinstructie. In dit artikel focussen we op de eerste pijler. We gaan eerst in op het belang van een rijke woordenschat voor laaggeletterde nieuwkomers en lichten vervolgens enkele aandachtspunten en praktijkvoorbeelden toe. **Marit Trioen en Jordi Casteleyn**

Voor wie in een nieuwe taal leert lezen en schrijven, is een rijke woordenschat om verschillende redenen van doorslaggevend belang. Ten eerste moet een lezer 95% van de woorden in een tekst kennen om een tekst te kunnen begrijpen. Omgerekend in aantal woorden betekent dit zo'n 5000 woorden die je moet kennen. Voor jongeren die zich voorbereiden op een voltijdse schoolloopbaan komen daar nog enkele

honderden school- en vaktaalwoorden bij. Ten tweede ondersteunt het mentale lexicon de leerling tijdens het leren lezen. Bij beginnende lezers die zich al hakkend en plakkend door een lastig woord worstelen hoor je vaak iets als 'd-r-u-k, duk, durk, ah nee, druk'. Maar wie het woord 'druk' niet kent, kan zichzelf niet bijsturen en boekt dus minder leerwinst. Tot slot is het leren van woorden exponentieel: hoe meer woorden je

kent, hoe makkelijker je nieuwe woorden leert en onthoudt.

Uiteraard is het voor laaggeletterde nieuwkomers onbegonnen werk om op zo'n korte tijd 5000 of meer woorden te leren. Inzetten op een brede en stevig verankerde basiswoordenschat is wel haalbaar. Maar welke woorden krijgen voorrang? Hoe kun je woordenschat het best aanleren? En hoe zorg je ervoor

### *Over de auteur*

#### **MARIT TRIOEN**

geeft les aan laaggeletterde anderstalige jongeren bij OKAN Sint-Niklaas. Daarnaast werkt ze als wetenschappelijk medewerker bij de Antwerp School of Education.

#### **JORDI CASTELEYN**

is als docent verantwoordelijk voor de opleidingsonderdelen *Didactiek Nederlands, Didactiek Nederlands aan anderstaligen* en *Talenbeleid* bij de Antwerp School of Education (Universiteit Antwerpen). Hij doet onderzoek naar het verbeteren van lees- en spreekvaardigheid bij adolescenten.

dat de leerlingen de woorden niet alleen begrijpen, maar ook kunnen gebruiken? In wat volgt zetten we enkele aandachtspunten op een rij.

## 1. WEET WELKE WOORDEN JE AANLEERT

Een taal als het Nederlands bestaat uit een kleine groep hoogfrequente en een grote groep laagfrequente woorden. Hoogfrequente woorden zijn beperkt in aantal (ongeveer 5000) en komen in alle domeinen van het taalgebruik voor. Deze woorden zijn dan ook prioritair voor laaggeletterde nieuwkomers en verdienen expliciete instructie. Laagfrequente woorden kunnen weliswaar aan bod komen in lees- en luisterteksten, maar maken in de regel geen onderdeel uit van het woordenschatprogramma in het onthaalonderwijs. School- en/of vaktaalwoorden vormen hierop een uitzondering, aangezien ze in het reguliere onderwijs als frequent gelden.

Werp daarom een kritische blik op de woorden die in je cursus, handboek of methode worden aangebracht. Moet een laaggeletterde leerling echt alle meubels, fruitsoorten of dieren kennen? Welke woorden zal de leerling regelmatig tegenkomen en welke zijn verwaarloosbaar?

## 2. BRENG WOORDENSCHAT AAN IN BREDE, CONCRETE EN RELEVANTE THEMA'S

Veel handboeken en woordenschatprogramma's ordenen woordenschat

in enge semantische categorieën: eerst alle lichaamsdelen tegelijk, dan alle beroepen, enzovoort. Dat lijkt een logische en legitieme keuze, want onze hersenen werken op zo'n manier. Voor het aanleren van een nieuwe taal is deze methode echter niet geschikt. De leerlast ligt hoger (want de leerling moet zich meer inspannen om de woorden uit elkaar te houden) en de woorden raken sneller vergeten (want ze komen slechts in één thema voor en worden later niet meer herhaald). Bovendien sluipen bij een thematische selectie vaak woorden in het programma die niet prioritair zijn (zie aandachtspunt 1).

Een zinvollere en doeltreffendere aanpak is het werken in brede, concrete en voor de leerling relevante thema's. Som dus niet zomaar alle beroepen op, maar vertrek van de beroepen die de leerlingen in je klas willen uitoefenen en koppel daar andere relevante woordenschat aan, zoals eigenschappen die nodig zijn voor een bepaald beroep: een kapper moet sociaal zijn, een leerkracht moet veel geduld hebben, enzovoort.

## 3. WERK ZOWEL AAN EEN BREDE ALS AAN EEN DIEPE WOORDENSCHAT

Leerlingen hebben een brede woordenschat nodig: ze moeten een groot aantal woorden in verschillende domeinen kennen. Om een woord te kunnen gebruiken, moet een leerling ook veel over een woord weten. Hoe spreek ik het woord uit? Uit welke woorddelen bestaat het? Met welke woorden komt het vaak voor? We hebben het in dat verband over de *diepte* van de woordenschatkennis.

### Een voorbeeld bij de diepte van woordenschatkennis: 'huiswerk'

- uitspraak: let op de [ui] in huis
- spelling: let op de <ui> van huis en de <e> in werk
- woorddelen: *huis* + *werk*
- gebruik in de zin: meestal zonder lidwoord, heeft geen meervoudsvorm
- combinatiewoorden: je kan *huiswerk maken* of *vergeten*, je kan *veel* of *weinig* huiswerk hebben, je noteert huiswerk in je *agenda*, enz.

## 4. LAAT LEERLINGEN WOORDENSCHAT ACTIEF INOEFENEN

Woorden leer je door te doen. Het volstaat niet om een woord aan te bieden; leerlingen moeten actief aan de slag gaan met de betekenis van het woord. Maar het valt niet altijd mee om een waaier aan actieve oefenvormen te bedenken als je leerlingen nog niet kunnen lezen of schrijven. Vaak blijft het aanbod goedbedoeld beperkt tot spelletjes als memory, kwartetten en pictiorary. Deze spelvormen kunnen af en toe ingezet worden om woordenschat in te slijpen of te herhalen, maar moeten afgewisseld worden met werkvormen die een rijkere en diepere verwerking van de woordenschat stimuleren.

## Enkele voorbeelden

### Aanvulzinnen

Als taalleerkracht wil je graag dat leerlingen een doelwoord in een zin kunnen gebruiken. Voor beginnende taalleerders is dat vaak een te grote stap: sommigen weten niet waar te beginnen en klappen dicht, anderen produceren enthousiast een zin boordevol (grammaticale) fouten. Aanvulzinnen vormen een ideale tussenstap: ze bieden de nodige ondersteuning zonder het antwoord voor te kauwen. Bovendien kan elke leerling op zijn of haar eigen niveau oefenen. Enkele voorbeelden:

- Op de *speelplaats* ...
- Het is *verboden* om ...
- De leerkracht *schrikt* omdat ...

### Wie ben ik?

De leerlingen krijgen per twee een overzichtslijst van alle woorden (geschreven of met afbeeldingen). Noteer op voorhand een omschrijving voor elk woord. Het woord zelf mag niet in de omschrijving voorkomen. Bijvoorbeeld: *Je ziet mij in de klas. Ik ben zwart. Ik kan open en dicht. Ik heb twee deuren. Je kan mappen en boeken en papieren en scharen in mij leggen. Wie ben ik?* De leerkracht leest de omschrijving voor, de leerlingen zoeken en noemen het woord. Als de leerlingen voldoende geletterd zijn, kunnen ze de omschrijvingen zelf voorlezen. Of ze verzinnen per twee een omschrijving en laten andere duo's raden.

### Teken-TPR

De TPR-methode (*total physical response*) is een ingeburgerde werkvorm in de NT2-klas. Een minder bekende variant is de teken-TPR. Die heeft als voordeel dat alle leerlingen tegelijkertijd oefenen. De werkwijze is eenvoudig: je geeft als leerkracht gerichte instructies in wat de leerlingen moeten tekenen. Bijvoorbeeld: *Teken een tafel. Teken een boek op de tafel. Teken een rugzak naast de tafel. Teken een bord. Schrijf de datum op het bord. Onder de datum schrijf je je naam. Onderlijn nu je naam*, enz. Je kan hier makkelijk in differentiëren: taalsterkere leerlingen bied je moeilijkere woordenschat of instructies aan, of je laat hen zelf opdrachten formuleren.

## Meer lezen?

Deze tekst is een beknopte samenvatting van het eerste hoofdstuk uit *Extra kansen voor nieuwkomers: Wat werkt in lesonderwijs aan laaggeletterde anders-talige jongeren? Een praktijkgids voor lesgevers* (Trioen & Casteleyn 2018). Je kan de volledige gids gratis downloaden via [uantwerpen.be/extra-kansen](http://uantwerpen.be/extra-kansen).

## 5. MAAK JE LEERLINGEN VERTROUWD MET WOORDLEER- STRATEGIEËN

Zowel in het onthaal- als in het vervolgonderwijs botsen anderstalige nieuwkomers dagelijks op tientallen nieuwe woorden. Leerlingen moeten dan ook leren omgaan met onbekende woorden en, indien nodig, de betekenis leren afleiden. Dat soort taak stelt echter hoge eisen aan de leerlingen: ze moeten het woord opmerken, erbij stilstaan, de betekenis actief proberen te raden, enzovoort. Laaggeletterde leerlingen verwerven deze vaardigheid niet uit zichzelf. Expliciete instructie in deze strategieën is daarom nodig.

### Een voorbeeld: eerste hulp bij nieuwe woorden

1. Is het woord belangrijk? Heb ik het nodig om de zin of de tekst te begrijpen?
2. Vind ik informatie over het woord in de tekst?
3. Ken ik een deel van het woord?
4. Vind ik een vertaling of een foto op internet?

